

Van Gotisch Huis naar Kennedylaan

*Over de huisvesting van de openbare bibliotheek in de tweede helft
van de 20ste eeuw*

door Jeany van den Berg

Toen in 2016 de voormalige Van Heutszkazerne aan de IJsselkade omgedoopt werd in Stadskazerne, werd een moeizaam en langdurig proces afgesloten. Sinds de Kunstacademie in 2004 naar Zwolle was vertrokken, stond de kazerne leeg en een nieuwe bestemming liet lang op zich wachten. In het voorjaar van 2016 sloot de Openbare Bibliotheek van Kampen aan de Kennedylaan enkele weken haar deuren. Alle boeken werden ingepakt en klaargemaakt voor een verhuizing. Aanleiding voor die verhuizing? Een leegstaand pand dat nieuwe bewoners nodig had. De Stadskazerne. Het toeval wilde dat die verhuizing plaatsvond precies honderd jaar nadat in Kampen een vereniging werd opgericht die tot doel had een openbare leeszaal te stichten en te onderhouden, evenals een museum voor plaatselijke geschiedenis en kunst. Aanleiding voor die vereniging in 1916? Een leegstaand pand dat bewoners nodig had. Het Gotisch Huis in de Oudestraat.

Ruim een halve eeuw bleef dat Gotisch Huis het onderkomen voor de bibliotheek, totdat de boeken konden worden ingepakt om mee te gaan naar een geheel nieuw pand aan de Kennedylaan. Ook aan die verhuizing in 1983 ging een langdurig proces vooraf. Dat proces staat centraal in dit artikel. Het is met name gebaseerd op de herinneringen van Jenny van Assen, directeur van de Openbare Leeszaal en Bibliotheek (OLB) van 1972 tot 2005.

Een moeizame start

Maar we beginnen even bij het allereerste begin van de openbare leeszaal in Kampen. Hoe zat dat met die vereniging die werd opgericht in 1916?

Het Gotisch Huis, Oudestraat 158, was sinds 1915¹ in het bezit van de Staat. Na een ingrijpende restauratie was het bijna gereed voor bewoners, maar er waren geen gegadigden. Niemand minder dan Rijksarchitect dr. P.J.H. Cuy-

pers, 88 jaar oud inmiddels, besloot op een voorstel van de hoofdplichter van gemeentewerken, de heer A.J. Reijers, het gebouw te bestemmen voor een openbare leeszaal (én museum²). Voorwaarde was dat er een vereniging kwam met een bestuur, zodat er subsidies aangevraagd konden worden.

Die vereniging kwam er: op 2 december 1916 verkregen de statuten koninklijke goedkeuring.

Zo kort samengevat klinkt het alsof de oprichting van een openbare leeszaal en bibliotheek in een handomdraai geregeld was. Niets is minder waar. Dr. R.J. Kolman schreef in de *Kamper Almanak* van 1973/1974 een uitvoerig artikel met als titel 'Van particulier initiatief en overheidssubsidie'. Hij beschrijft tot in details het ontstaan van de Nederlandse leeszaalbeweging en de stichting van een Openbare Leeszaal en Bibliotheek in Kampen. Het heeft jaren en jaren geduurd voordat Kampen zijn eigen OLB had.

En passant neemt Kolman de lezer ook mee in de perikelen rond de koop en de restauratie van het Gotisch Huis, inclusief de verschillende achterliggende panden. Deze perikelen zijn nauwelijks samen te vatten. Men leze zelf over de - dikwijls tegengestelde - belangen van burgemeester Van Blommestein, van de ministers A. Kuiper en Th. Heemskerk van Binnenlandse Zaken, van Rijksarchitect P.J.H. Cuypers. Ontdek dan al lezend hoeveel moeite is gedaan om dat Gotisch Huis met de achterliggende unieke maaldertij en de stallen te behouden.³

Kolman eindigt zijn artikel: 'Op 9 februari 1921 is dan de openbare leeszaal geopend. Het was een sobere plechtigheid, waarvoor waren uitgenodigd vertegenwoordigers van rijk, provincie en gemeente, van onderwijs, het plaatselijk verenigingsleven en het garnizoen.'⁴

Onomwonden trekt Kolman de conclusie dat de OLB niet alleen het resultaat is van gedegen en doordacht handelen. Ook de omstandigheden, toeval en zelfs schijnbare tegenstrijdigheden hebben een belangrijke rol gespeeld.⁵

Prachtig maar niet praktisch

Een jarenlange aanloop dus voordat er überhaupt een Openbare Leeszaal en Bibliotheek kwam in Kampen en voordat die onderdak kreeg. De voorstanders van een OLB moesten een lange adem hebben en die lange adem was ook een halve eeuw later nodig.

Het Gotisch Huis is mooi en, zoals gezegd, van grote historische waarde, maar het bleek in de loop van de volgende decennia niet in alle opzichten geschikt voor de toegekende functie.

Jenny van Assen, directeur vanaf 1972, weet daar alles van te vertellen. En

Gotisch Huis, Oudestraat 158.

Foto: SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

ook uit de jaarverslagen van het bestuur van de OLB Kampen blijkt dat.⁶ Men moest zich letterlijk in alle bochten wringen om de landelijke ontwikkelingen van het bibliotheekwezen goed te volgen. Er was bij voorbeeld geen ruimte voor groepsontvangsten, zodat het niet mogelijk was initiatieven op het gebied van leesbevordering en boek- en bibliotheekpromotie te ontwikkelen. Pand nummer 158 in de Oudestraat: prachtig maar niet praktisch.

Als Jenny van Assen in 1964 als achttienjarige in het Gotisch Huis als leerlinge gaat werken, treft ze daar de volgende situatie aan: op de begane grond de bibliotheek voor volwassenen met romans en studieboeken met aan de achterkant de werkkamer voor directrice en medewerkers. Op de eerste verdieping aan de achterkant een kleine ruimte voor de jeugd en aan de voorkant de leeszaal met naslagwerken, kranten en tijdschriften. De tweede verdieping wordt niet gebruikt.

Jenny: 'De werkkamer van de directrice was ook in gebruik voor de medewerkers. Er was meer te doen dan alleen boeken uitlenen. Onder andere titelbeschrijvingen maken voor de kaartcatalogus, annotaties schrijven (in twee á drie zinnen de korte inhoud weergeven), aangeschafte boeken klaarmaken voor uitlenen. Medewerkers zonder bibliotheekdiploma verrichtten ondersteunende taken zoals plak-, reparatie- en typewerk. Dat deden we allemaal op die kamer, maar als de directrice een gesprek had met deze of gene, dan moes-

Jenny van Assen (1946) begon in 1964, na haar hbs-tijd aan het Johannes Calvijnlyceum in Kampen, aan de opleiding voor assistent-bibliothecaris. Een tweejarige mbo-opleiding: één of twee dagen in de week theorie in een regionale opleidingsbibliotheek en de andere dagen als leerling in een stagebibliotheek.

Jenny trof het, ze kon in de Oudestraat in Kampen komen, onder directrice juffrouw A. Smid. In 1965 werd juffrouw Smid opgevolgd door de heer E.A. James (door de medewerkers steevast 'meneer James' genoemd).

Met het diploma assistent-bibliothecaris op zak, bleef Jenny in Kampen werken. In 1969 volgde ze aan de Bibliotheekacademie in Amsterdam de hbo-opleiding Bibliothecaris Openbare Bibliotheken, daarmee werd ze in Kampen hoofdassistente. Toen de heer James in 1972 naar elders vertrok, kwam de functie van directeur vrij. Jenny solliciteerde, kreeg de baan en bleef tot haar pensionering in 2005 directeur van de OLB in Kampen. Onder haar leiding is de bibliotheek in 1983 verhuisd van de Oudestraat naar de Kennedylaan.

ten we wegwezen. In ieder geval moest dat als we om de beurt ons salaris in een zakje haalden. Iedereen hoorde dan een plekje elders te zoeken om daar het werk voort te zetten.'

Ruimtegebrek

'Er was achter het pand op de binnenplaats één toilet. Weer of geen weer, naar buiten. Als het toilet bezet was, stond je buiten te wachten. Och, we wisten niet beter en de sfeer onderling was gemoedelijk. Het personeel kwam ook achterom naar binnen. Dat ging via het huis van de conciërge, mevrouw M. Strieker-Bartelink, die haar ingang aan de Buiten Nieuwstraat had. Bij haar gingen we met de fiets door de gang naar de binnenplaats. Het was niet de bedoeling dat we de fietsen in de Oudestraat neerzetten, want dan bleef er te weinig ruimte over voor fietsen van bezoekers. Bewoners van buurpanden ondervonden nogal eens hinder van fietsen die voor hun pand waren geplaatst. Regelmatig kregen we daarover klachten van een buurman. Ook de jeugd mocht de fiets niet bij hem voor de deur zetten. Af en toe hadden we een huilend kind in de bieb dat zijn fiets kwijt was. Die stond dan een eindje verderop.'

Als de heer E.A. James in 1965 juffrouw A. Smid als directeur opvolgt, komt er beweging. Het is midden jaren zestig. In allerlei geledingen worden hiërarchische structuren doorbroken, ook in het Kamper bibliotheekwezen. Vanaf het begin van het bestaan van de OLB had het bestuur het in alle

Interieur van de Openbare Leeszaal en Bibliotheek in het Gotisch Huis aan de Oudestraat. Foto: SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

opzichten voor het zeggen. De bestuursleden bepaalden bijvoorbeeld de collectie. Zij kochten boeken in via de boekhandels, lieten ze op zicht komen en keurden goed of keurden af.

Jenny van Assen heeft van horen zeggen dat er een 'gifkastje' was waarin boeken stonden waarvan de inhoud - voor een deel van de bevolking - discutabel was of zou kunnen zijn. Niet alleen boeken over seksuele voorlichting hoorden daarbij, maar ook *De onrustzaaier*, het boek van Willem van Maanen dat zich in Kampen afspeelt. Deze boeken mochten alleen met speciale toestemming en in bijzondere gevallen uitgeleend of ingekeken worden.

Vijftig jaar lang kwam het bestuur maandelijks één avond bijeen in de bestuurskamer die in het huis van de conciërge lag, aan de Buiten Nieuwstraat. Dat pand was al niet groot voor een gezin, maar het was niet de bedoeling dat mevrouw Strieker die ruimte de rest van de maand voor zichzelf gebruikte.

Door inspanningen van meneer James krijgt mevrouw Strieker in 1969 toch de beschikking over de bestuurskamer in het achterhuis en wordt de leegstaande tweede verdieping van het Gotisch Huis bij de bibliotheek getrokken. De jeugdafdeling gaat helemaal naar boven en daar komt ook een

werkkamer voor het personeel. De bestuursvergaderingen vinden vanaf die tijd plaats op de directiekamer op de begane grond. De plaats van de directeur is daarmee ook anders: moest juffrouw Smid nog wachten tot de heren bestuursleden haar na hun eigen overleg binnenriepen, directeur James is vanaf het begin van de vergadering bij de besprekingen betrokken. Hij krijgt de hoofdrol bij het samenstellen van de collectie, en die wordt dan ook evenwichtiger en veelzijdiger. Hij betreft ook zijn medewerkers bij het beleid en hij speelt in op nieuwe trends in het bibliotheekwezen. Van oudsher lag het accent op de uitleen en op het lezen van tijdschriften in de leeszaal. Meer en meer ontstond de behoefte aan informatievoorziening. Ook die functie wordt opgezet en uitgebreid. Daarvoor is ruimte nodig. De heer James krijgt veel voor elkaar. Het bestuur erkent kennelijk zijn deskundigheid, die gebaseerd was op een afgeronde studie aan de Bibliotheekacademie.

Filialen in de wijken

Omdat de stad Kampen groeit - de Hanzewijk en later de Flevowijk - komen er op andere plaatsen kleine filialen. Rond 1962 één in de Hanzewijk, waar ook de basisscholen aldaar flink gebruik van maken en in 1973 komt er een uitleenpost voor jeugd tot 8 jaar en bejaarden in kerkelijk centrum Open Hof. Ondanks de extra ruimte van de tweede verdieping, wordt het gebouw in de Oudestraat al snel weer te klein. De grotere collectie en de nieuwe functies hebben meer ruimte nodig dan er is. Bovendien is het pand slecht geoutilleerd. Al in 1961 had de Rijksinspectie het gebouw afgekeurd voor gebruik als bibliotheek en leeszaal.⁷

Jenny: 'Stel je maar voor: er was geen personenlift. Alleen een houten trap met uitgesleten treden en een bocht. Die was lastig te nemen. En de kinderen moesten nóg een trap omhoog. De ouders zeulden de kleintjes op de ene arm en de tassen met boeken aan de andere arm naar boven.' Het wordt hoog tijd dat de bouwplannen voor een nieuw gebouw, die al jaren bestonden, concreet worden gemaakt. Maar net als in het begin van de eeuw: ook nu is een lange adem nodig.

In 1972 vertrekt de heer James en wordt Jenny van Assen directrice. Dan volgen de jaren waarin zij én inspeelt op nieuwe functies in de bibliotheek én zich, samen met het bestuur, beijvert voor een nieuw pand voor de bibliotheek.

Een beroep op overheidssubsidie maakt het mogelijk om in 1973 een fonothek op te richten: de mensen kunnen lenen uit een collectie van drieduizend grammofonoplaten.

Jenny: 'De grote vraag was waar die fonothek ondergebracht moest worden.

Dat werd mijn kamer. De kamer van de directie. Eén avond en één middag in de week werd die opengesteld voor de uitleen van grammofonplaten. We noemden die fonotheek eerst discotheek, maar dat werkte verwarrend. Mensen kwamen vragen waar ze hier konden dansen.'

In het jaarverslag van 1973 is te lezen, dat er een nieuwe Bibliotheekwet in de maak is met het oog op een betere landelijke subsidieregeling. Vanuit het rijk kregen bibliotheken sinds 1907 subsidies. Vanaf 1921 gold een rijkssubsidieregeling waarbij het inwonertal van het werkgebied grondslag voor de berekening vormde. Een verplicht minimumbedrag aan gemeentelijke en/of provinciale subsidie werd daaraan gekoppeld. In de nieuwe Bibliotheekwet wordt bepaald dat de rijksoverheid op basis van een goedgekeurde bibliotheekbegroting de personeelskosten en een percentage van de overige kosten zal vergoeden. Geen wonder dus dat men, gelet op de toekomstverwachting en gezien de beperkte ruimte, doorgaat met voorbereidend werk voor de bouw van een nieuwe bibliotheek en leeszaal. Het bestuur en de directrice onderzoeken mogelijke bouwplaatsen.

Nieuwbouwplannen

Op 1 juli 1975 wordt de nieuwe Wet op het openbare bibliotheekwerk van kracht. Het streven is kennis en informatie beter bereikbaar te maken voor meer mensen. Voor leden tot 18 jaar is er geen contributie meer vereist. Het gevolg laat zich voorspellen: meer toeloop van jeugdleden.

Prachtig, maar het tijdstip voor Kampen is ongunstig: te weinig personeel, onvoldoende boeken, een te oud en te klein gebouw.⁸ Omdat het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) op 1 april een personeelsstop heeft afgekondigd, is uitbreiding van personeel niet mogelijk. Laat staan een andere locatie.

De samenwerking met de gemeente Kampen en de landelijke overheid levert geen voortgang op met de plannen die er inmiddels zijn. Architect ir. Abel Cahen had al een schetsontwerp (en een maquette) voor een bibliotheek op het Muntplein gemaakt. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg keurt het plan af op stedenbouwkundige gronden. Het kerkbestuur van de Hervormde Gemeente vreest voor schade aan de Bovenkerk. De plaatselijke welstandscommissie⁹ heeft grote twijfel. Heel erg jammer, want het bestuur en de directie hebben een voorkeur voor een gunstige ligging voor de bevolking. De gemeente echter geeft nieuwe locaties in overweging. Jenny van Assen kan ze nog opsommen: het Van Heutszplein, de Kokpanden in de Oudestraat, hoek Plantsoenstraat/Ebbingstraat (waar later het politiebureau

